

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.05.2016, sp. zn. 21 Cdo 1432/2014, ECLI:CZ:NS:2016:21.CDO.1432.2014.1

Číslo: 83/2017

Právní věta: Závěr, zda nezletilá matka o dítě neprojevovala žádný zájem, podléhá hodnocení celkového kontextu životní situace matky. Je přitom třeba vzít v úvahu veškeré okolnosti nasvědčující tomu, že projevy matky nesvědčí o absolutní absenci citu, zájmu, spoluprožívání, obav o dítě a jeho další osud. I za předpokladu, že by soud dospěl k závěru, že matka zájem o dítě neprojevovala, je třeba v souladu s ustanovením § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině pečlivě hodnotit, zda jí v tom nebránily závažné překážky. Zejména v případě nezletilého rodiče lze přitom za takové překážky považovat rovněž absenci podpory rodiny ve spojení s nezralostí rodiče a jeho špatným psychickým stavem. O právních důsledcích prokázaného nezájmu o dítě musí být rodič poučen.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 25.05.2016

Spisová značka: 21 Cdo 1432/2014

Číslo rozhodnutí: 83

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Osvojení, Právo na soukromý a rodinný život

Předpisy: čl. 180a o. s. ř. ve znění do 31.12.2013

čl. 3035 o. z.

čl. 67 zák. o rod.

čl. 68 odst. 1 písm. a) zák. o rod.

čl. 68 odst. 1 písm. b) zák. o rod.

čl. 68 odst. 3 zák. o rod.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání matky zrušil rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 2. 10. 2013, sp. zn. 16 Co 299/2011, a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Návrhem ze dne 25. 11. 2010 se navrhovatel, otec nezletilého T. M., domáhal určení, že k osvojení nezletilého není třeba souhlasu jeho matky M. O., neboť matka neprojevovala o nezletilého po dobu nejméně dvou měsíců od jeho narození žádný zájem a zároveň že po dobu nejméně šesti měsíců neprojevovala o syna opravdový zájem, a jsou tak splněny podmínky ustanovení § 68 odst. 1 písm. a)

i b) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „zákon o rodině“). Řízení předcházel návrh manželky otce H. M. na osvojení nezletilého T. M. ze dne 18. 12. 2009, s čímž vyjádřila matka nezletilého nesouhlas v podání ze dne 8. 11. 2010.

2. Okresní soud v Jihlavě rozsudkem ze dne 19. 5. 2011, č. j. 7 Nc 1060/2010-133, zamítl návrh otce na určení, že matka M. O. neprojevovala o nezletilého T. M. po dobu nejméně dvou měsíců po jeho narození žádný zájem, a že tedy není třeba k osvojení jejího souhlasu (výrok I.), a dále zamítl návrh otce na určení, že matka M. O. soustavně neprojevovala o nezletilého T. M. po dobu nejméně šesti měsíců opravdový zájem, a že tedy není třeba k osvojení jejího souhlasu (výrok II.). Soud prvního stupně neshledal důvody pro vyslovení nezájmu matky, a bylo proto třeba jejího souhlasu s osvojením. Soud prvního stupně zejména uvedl, že oddělení dítěte od rodičů je závažným zásahem, ke kterému může dojít pouze, je-li to v souladu s platným právem a v zájmu dítěte, a jen tehdy, je-li kvalifikovaný nezájem či žádný zájem beze všech pochyb prokázán. Zkoumal proto nejen, zda rodič o dítě projevoval zájem, ale také důvody, pro které zájem neprojevoval, tak jak měl, jakož i povahu překážky, která bránila rodiči v projevení skutečného zájmu. Soud zejména zohlednil, že matka se snažila a nadále se snaží upravit si poměry tak, aby mohla nezletilého převzít do své péče, že měla v souvislosti s porodem psychické potíže a sama byla v době porodu nezletilá. V řízení se navíc nepodařilo prokázat, že by matka souhlasila s něčím více, než jen dočasnou péčí otce a jeho ženy o nezletilého T. Soud prvního stupně uzavřel, že matka sice nechala nezletilého v nemocnici, avšak až ve chvíli, kdy věděla, že dítě bude zabezpečeno mužem, který se hlásí k otcovství. Za takové situace nelze matku obviňovat, že chtěla dítě umístit do kojeneckého ústavu, když dítě má dva rodiče, a bylo tak i na otci, aby dítě zabezpečil. Soud také vzal za prokázané, že matka zájem o dítě projevovala, a to nejprve prostřednictvím svého otce, a následně navázala komunikaci i přímo s otcem nezletilého a jeho ženou. Soud vzhledem k chování otce nezletilého a jeho ženy pokládal také za omluvitelné, že zájem matky o dítě oslaboval. Chování matky je třeba hodnotit s přihlédnutím k tomu, že byla ve špatném psychickém stavu, otěhotněla v raném věku, musela náhle ukončit školu, neměla zajištěné bydlení ani vlastní příjem. Matka si však zabezpečila odbornou psychologickou pomoc a začala podnikat kroky, aby dítě mohla převzít do své péče.

3. Krajský soud v Brně rozsudkem ze dne 2. 10. 2013, č. j. 16 Co 299/2011-310, rozsudek soudu prvního stupně změnil ve výroku I. tak, že se určuje, že matka M. O. neprojevovala o nezletilého T. M. po dobu nejméně dvou měsíců po jeho narození žádný zájem. Ve výroku II. rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Odvolací soud doplnil dokazování o znalecký posudek z oboru psychologie znalkyně PhDr. Z. L. a o výsledcích psycholožky Mgr. L. H. Odvolací soud uvedl, že pro naplnění podmínek ustanovení § 68 písm. a) a písm. b) zákona o rodině je podmínkou zjištění krajně neodpovědného postoje rodiče vůči dítěti. Soudní praxe přitom podle odvolacího soudu nevyžaduje, aby rodič byl na právní důsledky nezájmu o dítě předem upozorněn. Odvolací soud vzal na základě znaleckého posudku za prokázané, že matka nezletilého je sociálně nezralá, hypersenzitivně strukturovaná osobnost submisivního typu a že v době porodu byla sama nezletilá a pro roli matky dostatečně nezralá. Přesto však soud uzavřel, že byla bez prokázaných zdravotních problémů a nic jí nebránilo o vlastní dítě pečovat za pomoci svých příbuzných, když toho jsou schopny i mladší dívky v mnohdy složitějších materiálních a osobních poměrech. Odvolací soud vzal za prokázané, že chování matky i jejích rodičů jednoznačně svědčí o úmyslu dítě nepřijmout. Naopak nelze mít dle soudu za prokázané, že by matce objektivně v projevování zájmu o dítě bránil její psychický stav. Odvolací soud měl tvrzení matky o projevovaném zájmu a opakovaných pokusech o kontakt s nezletilým za nevěrohodné, stejně jako výpovědi členů její rodiny. Uzavřel proto, že matka nezletilého po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevila žádný zájem, ačkoliv jí v projevení zájmu nebránila závažná překážka a ani po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovala o dítě opravdový zájem, a shledal tak, že jsou naplněné podmínky podle ustanovení § 68 písm. a) i písm. b) zákona o rodině.

II. Dovolání a vyjádření k němu

4. Proti rozsudku odvolacího soudu podala matka nezletilého (dále jen „dovolatelka“) řádné a včasné dovolání, jehož přípustnost spatřuje v ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), neboť se odvolací soud při řešení právní otázky, zda byly splněny předpoklady uvedené v § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině pro určení, že žalovaná po dobu nejméně dvou měsíců po narození nezletilého T. M. neprojevila o dítě žádný zájem, ačkoliv jí v projevení zájmu nebránila závažná překážka, ve svém rozhodnutí odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu. Rozhodnutí odvolacího soudu spočívá, dle dovolatelky, na nesprávném právním posouzení věci.

5. Dovolatelka ve svém podání zejména vytýká odvolacímu soudu nesprávné právní posouzení zjištěného skutkového stavu, když odvolací soud nedostatečně zohlednil její celkový psychický stav v době porodu i po něm, její majetkovou a sociální situaci, jakož i její věk. Odvolací soud dále zcela bezdůvodně hodnotil jako nevěrohodná tvrzení její a jejích rodinných příslušníků. Zcela pak ignoroval, že z důkazního materiálu založeného ve spise nikterak neplyne, že by otec dítěte a jeho manželka nabízeli matce nezletilého opakovaně zprostředkování kontaktu. Naopak s dokumentů ve spisu založených jasně vyplývá, že i poté, co byl soudně stanoven její styk s nezletilým T., oba jí ve styku i nadále bránili. Odvolací soud však tyto skutečnosti nijak nezohlednil, a i přesto vzal za prokázané, že biologický otec dítěte a jeho žena matce kontakt s dítětem nejen umožňovali, ale dokonce nabízeli. Uvedla rovněž, že stát nedostal svým pozitivním závazkům, když jí v její tíživé situaci nebyla poskytnuta kvalifikovaná pomoc a nebyla seznámena s tím, jaké důsledky to pro ni bude mít, pokud (byť dočasně) ponechá po porodu dítě v péči otce. Ani tuto skutečnost však odvolací soud nezohlednil. Dovolatelka se proto domnívá, že odvolací soud postupoval v rozporu s nálezem Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. [II. ÚS 485/10](#), a s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. [30 Cdo 2371/2011](#). Navrhla proto, aby byl rozsudek odvolacího soudu zrušen a věc byla vrácena odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

6. K dovolání matky se vyjádřil opatrovník nezletilého, který uvedl, že opatrovník nezletilého i nadále zastává stanovisko, že jednání matky, která byla sama v době porodu nezletilá, je nutno posuzovat komplexně s přihlédnutím ke všem dalším podstatným okolnostem a nelze je jednoznačně vyhodnotit jako projev zjevného nezájmu o dítě. Dle opatrovníka proto není v zájmu nezletilého přetržení rodinného svazku s matkou.

7. K dovolání se vyjádřil také otec nezletilého, Z. M., který uvedl, že se plně ztotožňuje s rozsudkem odvolacího soudu a považuje jej za zcela věcně správný a v plném souladu s provedeným dokazováním, když bylo prokázano, že matka neprojevovala o syna po dobu nejméně dvou měsíců od narození žádný zájem ve smyslu ustanovení § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině a nebránila jí v tom žádná závažná překážka. Otec ve svém vyjádření uvedl, že matka v dovolání neuvádí, v čem se měl odvolací soud odchýlit od rozhodovací praxe odvolacího soudu. Dále uvádí, jaká jednání matky před porodem a po porodu svědčí o jejím nezájmu o dítě. Otec dále poukazuje zejména na celkovou situaci v rodině tehdy nezletilé matky a vyjadřuje údiv nad tím, z jakého důvodu by měl matce nabízet styk s nezletilým, když bylo jasně dohodnuto, že matka o nezletilého nemá zájem. Otec se neztotožňuje ani s tvrzením matky ohledně její tíživé situace, když dle jeho názoru byla zabezpečená a ze stabilního platu její matky (babičky nezletilého) by jistě bylo možné matce nezletilého finančně vypomocet. Otec se domnívá, že žádné státní orgány nepochybily, když matce nenabídly pomoc, neboť celou vzniklou situaci zapříčinila matka nezletilého. Otec dále poukazuje na fakt, že ani nyní, když je soudně nařízen styk matky s nezletilým, se o dítě nezajímá a nestýká se s ním. Otec považuje dovolání matky za účelové a šikanózní. Podotýká také, že je v zájmu syna, aby i nadále vyrůstal v prostředí, které je schopno mu poskytnout hmotné i citové zabezpečení. Otec v závěru navrhl, aby dovolání bylo jako nepřijatelné odmítnuto.

III. Přípustnost dovolání

8. Jelikož napadené rozhodnutí bylo vydáno dne 2. 10. 2013, Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) dovolání projednal a rozhodl o něm podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2013 (srov. čl. II bod 2 zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony) a po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o rozhodnutí, proti kterému je dovolání přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., neboť napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena, přezkoumal napadené usnesení ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. bez nařízení jednání (§ 243 odst. 1 věta první o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

IV. Důvodnost dovolání

9. Podle ustanovení § 3035 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, bylo-li přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona zahájeno řízení o osvojení, dokončí se podle dosavadních právních předpisů. Úkony, které byly provedeny v rámci přípravného řízení směřujícího k osvojení, se posoudí podle tohoto zákona; to neplatí, jedná-li se o udělení souhlasu rodičů k osvojení nebo o rozhodnutí soudu o tom, že tohoto souhlasu není třeba. Dovolací soud proto postupoval podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „zákon o rodině“).

Podle ustanovení § 67 zákona o rodině je k osvojení třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte.

Podle ustanovení § 68 odst. 1 zákona o rodině není třeba souhlasu zákonných zástupců osvojovaného dítěte, jsou-li jimi rodiče osvojovaného dítěte, jestliže je naplněna alespoň jedna z uvedených podmínek:

a) rodiče osvojovaného dítěte po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b) rodiče osvojovaného dítěte po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

Ustanovení odstavce 1 platí obdobně i v případě, že rodič je nezletilý (ustanovení § 68 odst. 2 zákona o rodině).

Podle ustanovení § 68 odst. 3 o. s. ř. o splnění podmínek uvedených v odstavci 1 rozhoduje ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte soud.

10. V rozsudku ze dne 9. 11. 2011, sp. zn. [21 Cdo 4795/2010](#), uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 78, ročník 2012, Nejvyšší soud uvedl, že právní účinky osvojení podle ustanovení § 63 odst. 1 zákona o rodině spočívají mimo jiné v tom, že mezi osvojitelem a osvojencem vzniká takový poměr (obdobný poměr) jako mezi rodičem a dítětem. Ve svých důsledcích to znamená, že u dosavadního (právního) rodiče dochází osvojením ke zrušení jeho rodičovské zodpovědnosti jako souhrnu jeho rodičovských práv a povinností ve vztahu k nezletilému dítěti a jeho

rodičovská zodpovědnost přechází na osvojitele. Projevem tohoto poměru mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a dítětem je i to, že do knihy narození matricy se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení zapíše osvojitel, popř. osvojitelé (§ 63 odst. 3 zákona o rodině). K tomuto účinku dochází na základě rozsudku soudu právo tvorného (konstitutivního) charakteru, kdy (teprve) jeho právní mocí (§ 159 o. s. ř.) vznikne mezi osvojitelem a osvojencem osvojenecký poměr. Do okamžiku nabytí právní moci rozsudku o osvojení však rodičovská práva a povinnosti vykonávají rodiče, tedy ti, které zákon za rodiče dítěte považuje - matka podle ustanovení § 50a zákona o rodině a otec, kterému svědčí některá ze zákonných domněnek otcovství (§ 51 až § 54 zákona o rodině). Mezi práva a povinnosti rodičů upravené v části druhé zákona o rodině (vztahy mezi rodiči a dětmi) je třeba řadit i (osobní) právo udělit souhlas k osvojení dítěte, představující nezbytný předpoklad osvojení (§ 67 odst. 2 zákona o rodině).

11. Udělení souhlasu s osvojením je tedy výkonem osobního práva rodiče, plynoucího z práv a povinností mezi rodiči a dětmi, které může být pomínuto jen z důvodů výslovně v zákoně uvedených. Novela zákona o rodině, provedená zákonem č. 91/1998 Sb., s účinností od 1. 8. 1998, upřesnila právní úpravu případů, kdy se nevyžaduje souhlas s osvojením. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb. navrhovaná právní úprava v tomto směru obecně reagovala jednak na Úmluvu o právech dítěte, jednak na Úmluvu o osvojení (srov. důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb. ze dne 2. 2. 1998).

12. K výkladu pojmu „opravdový zájem, který jako rodiče projevit měli“ (odpovídajícímu znění § 68 zákona o rodině do 31.7.1998), se však Nejvyšší soud vyjádřil již ve stanovisku ze dne 4. 2. 1973, sp. zn. Cpj 159/73, tak, že pro správný výklad zákona je rozhodné, které vnější projevy a chování rodičů k dítěti lze považovat za opravdový zájem ve smyslu § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině. Jde o takové projevy rodičů, z nichž lze přesvědčivě usoudit, že rodiče se chtějí o dítě starat, že k němu mají opravdový citový vztah a že se ho nechtějí vzdát. Na opravdový zájem rodičů o dítě lze usuzovat zpravidla z toho, že rodič udržuje s dítětem podle svých možností soustavnější osobní styk (ústní nebo písemný), že se soustavně zajímá o jeho zdravotní stav, chování a prospěch, že řádně přispívá na výživu dítěte a že projevuje zájem i o jiné jeho záležitosti. Přitom je ovšem třeba vždy bedlivě hodnotit okolnosti, které snad rodičům bránily projevit o dítě opravdový zájem. Soudy správně nespatořovaly opravdový zájem u rodičů v ojedinělých dotazech na výchovná zařízení nebo pouze v placení ošetřovného. V řízení o osvojení podle § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině je třeba především bezpečně zjistit kvalifikovaný nezájem rodičů. Soudy zjišťují nezájem rodičů téměř vždy ze zpráv „národních výborů“ a výchovných zařízení, a to i v těch případech, kdy tyto zprávy jsou natolik stručné, že z nich nelze činit bezpečné závěry o nezájmu rodičů. Některé zprávy se totiž omezují na stručná sdělení, že rodiče neprojevili zájem, aniž by blíže uváděly, zda jde o absolutní nezájem po celou dobu pobytu dítěte v ústavu, nebo jen o nezájem trvající poslední dobu, zda rodiče zájem projevit mohli apod. Základním předpokladem vyslovení osvojení podle § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině je správný výklad pojmu „opravdový zájem, který jako rodiče projevit měli“. Mezi rodiči a dítětem existuje obvykle vazba, daná přirozeným rodičovským poměrem. Na existenci a intenzitu tohoto subjektivního vztahu na straně rodičů lze usuzovat z vnějších okolností a projevů, z chování rodiče k dítěti. Z celkového postoje a vnějšího chování rodičů lze pak usuzovat na existenci citované vazby a na to, zda z hlediska zmíněného zákonného ustanovení rodiče projevují o dítě opravdový zájem. Připuštění uvedených výjimek, tzv. kvalifikovaného nezájmu, je odůvodněno tím, že neodpovědný postoj rodičů k dítěti a zcela jasně projevovaný nezájem o jeho další život nevyžaduje, aby jejich práva k dětem byla důsledně uznávána a respektován jejich pokrevní vztah. Stanovením uvedených výjimek se zároveň sleduje účel vyloučit po osvojení dítěte případný nežádoucí vliv rodičů na vytvoření pevného citového vztahu mezi dítětem a osvojitelem, který je předpokladem úspěšného osvojení.

13. [Stanovisko](#) navazovalo na dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu, podle něhož, jestliže se rodič s

dítětem nestýká, po několik let je neviděl, korespondencí ani zasíláním dárků neprojevuje o dítě zájem, neplatí na ně řádně výživné a přivolení k osvojení váže jen na prominutí dlužného výživného, jde o případ neprojevení opravdového zájmu o dítě po dobu zákonem uvedenou (rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 14. 7. 1964, sp. zn. 5 [Co 307/64](#), uveřejněné ve Sbírce soudních stanovisek a rozhodnutí pod číslem 51, ročník 1964). Při úvaze o splnění podmínek ustanovení § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině (kvalifikovaný nezájem rodičů o dítě) je třeba v každém jednotlivém případě důkladně komplexně objasnit celkový postoj rodičů k dítěti, jejich poměry, důvody, které vedly k tomu, že se o dítě osobně nestarají, jakož i to, zda rodičům nebrání v přímé péči odůvodněné překážky (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 1969, sp. zn. 1 Cz 42/1969, uveřejněné ve Sbírce soudních stanovisek a rozhodnutí pod číslem 63, ročník 1970).

14. K výše uvedeným východiskům se přihlásil i bývalý Nejvyšší soud SR, v rozhodnutí ze dne 22. 5. 1985, sp. zn. [Cpj 13/85](#), uveřejněném ve Sbírce soudních stanovisek a rozhodnutí pod číslem 50, ročník 1985, podle něhož pojem „opravdivý zájem, ktorý by ako rodičia prejaviť mali, ako hmotnoprávna podmienka osvojenia bez privolenia rodičov, pokiaľ sú zákonnými zástupcami osvojovaného dieťaťa, bol už vyložený tak, že pre vylúčenie záveru o nedostatočnosti opravdivého záujmu musí ísť o taký prejav záujmu rodičov o dieťa, z ktorého možno presvedčivo vyvodiť, že rodičia sa chcú a môžu o dieťa starať, a to i z hľadiska celkového vývoja dieťaťa i v budúcnosti, a že teda ich záujem je skutočný a nie je iba predstieraný a formálny, prípadne motivovaný inými dôvodmi nezlučiteľnými s riadnym rodičovstvom; ide teda o záujem podložený skutočne kladným a citovým vzťahom, vôľou a snahou prejavovať sa voči dieťaťu ako rodičia. Ak sa rodičia o dieťa osobne nestarajú, treba zisťovať a hodnotiť to, či im v priamej starostlivosti o dieťa alebo aspoň v prejavovaní opravdivého záujmu o dieťa iným spôsobom, predovšetkým častejším osobným alebo písomným stykom, nebránia nejakej objektívne ospravedlniteľné prekážky [nezáujem rodičov musí byť zavinený; k aplikácii postupu podľa ustanovenia § 68 ods. 1 písm. a) zák. o rod. nestačí existencia objektívneho stavu, ktorý nebol privodený rodičovou nebalosťou a nieto ešte úmyslom]. V tomto smere možno poukázať na závery uvedené v Rozbore a zhodnotení praxe súdov pri rozhodovaní o osvojení, [Pls 5/67](#) bývalého Najvyššieho súdu (pozri zborník I Najvyššieho súdu ČSSR Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvem, SEVT, Praha 1974, str. 317 - 321) a v rozhodnutiach uverejnených pod č. 51/1964 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov ČSSR a pod č. 63/1970 Zbierky súdnych rozhodnutí. Uplynutie doby kvalifikovaného nezájmu rodičov o dieťa, určenej novelou zákona o rodine (zákonom č. 132/1982 Zb.) na dobu 6 mesiacov, je však nielen jednou z hmotnoprávných podmienok osvojenia dieťaťa bez privolenia jeho rodičov, pokiaľ sú zákonnými zástupcami osvojovaného dieťaťa, ale splnenie tejto podmienky má aj dôležitý procesný význam. Len pri jeho splnení už v čase začatia konania (a nielen v dobe rozhodovania súdu o osvojení) nie sú rodičia dieťaťa účastníkmi konania (§ 181 ods. 2 o. s. p.). S prihliadnutím na nutnosť správneho vymedzenia okruhu účastníkov konania je preto vhodnejšie, aby návrhy na osvojenie boli podávané až po uplynutí uvedenej doby kvalifikovaného nezájmu.“

15. Jak již Nejvyšší soud uvedl v rozsudku ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. [30 Cdo 2371/2011](#) - na který dovolatelka výslovně odkazuje - uvedenou judikaturu je třeba poměřovat s vývojem, kterým český právní řád prošel po přistoupení České republiky k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.). Ve stanovisku k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů materiálních nedostatků rodiny, zvláště pak jejich špatných bytových poměrů, ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. [Cpjn 202/2010](#), uveřejněném pod č. 31 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2011, Nejvyšší soud uvedl, že pro rodiče a dítě je možnost být spolu základním prvkem rodinného života. Opatření, která jim v tom brání, představují zásah do práva na rodinný život (srov. čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). Takový zásah ze strany státu (soudu) je možný, jen je-li nezbytný a v souladu se zákonem; nezbytnost znamená, že zásah je založen na naléhavé společenské potřebě, která je zejména přiměřená sledovanému

legitimnímu cíli, kterým je ochrana zájmu dětí (srov. např. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 10. 2006 ve věci W. a W. proti České republice, stížnost č. 23848/04, nebo ze dne 21. 6. 2007 ve věci H. a ostatní proti České republice, stížnost č. 23499/06). Umístění dítěte do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu nemůže samo o sobě odůvodňovat jeho násilné odnětí biologickým rodičům; takový zásah musí být nadto „nezbytný“ s ohledem na další okolnosti (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 7. 2001 ve věci K. a T. proti Finsku, stížnost č. 25702/94, § 173; rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002 ve věci K. proti Německu, stížnost č. 46544/99, § 69; obdobně též nálezy Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. [IV. ÚS 2244/09](#)). Nebude-li za situace, kdy důvodem pro nařízení ústavní výchovy má být též materiální nedostatek, soudem spolehlivě zjištěno, že příslušné orgány státu samy či prostřednictvím orgánů územní samosprávy poskytly, či byly připraveny poskytnout vychovateli pomoc ať již materiální, či poskytnutím rady o postupu, jakým by sám zlepšil svou situaci a našel řešení svých problémů, pak ani nelze usuzovat na nezbytnost opatření spočívajícího v nařízení ústavní výchovy, neboť stát v takovém případě nedostal pozitivním závazkům, které jsou těsně spjaty s účinným respektováním rodinného života, a nebudou tak ani splněny podmínky pro nařízení ústavní výchovy. Jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem (K. proti Německu, § 61). Jestliže východiska uvedená v stanovisku Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. [Cpjn 202/2010](#), platí pro nařízení ústavní výchovy, jež má povahu dočasnou a nedochází při ní k nevratnému zániku rodičovské zodpovědnosti k nezletilému dítěti, tím spíše musí platit pro situaci, kdy rodinné vazby dítěte a biologických rodičů – v důsledku navázání nových vazeb dítěte k osvojitelům – jsou nevratně zpřetrhány. Dosavadní judikaturu je proto třeba chápat zejména v jejím důrazu na zachování rodinného života.

16. Uvedený závěr je podporován i judikaturou ESLP v oblasti práva na rodinný a soukromý život. V případech, kdy zákon umožňuje souhlas rodiče s osvojením nepožadovat, neprojevuje-li o dítě zájem, je tedy třeba postupovat nanejvýš obezřetně. Soud je v takovém případě povinen zkoumat veškeré okolnosti případu a pečlivě hodnotit, zda skutečně a případně z jakého důvodu rodič zájem o dítě neprojevoval, včetně skutečností, které mu v projevení zájmu o dítě bránily. Je třeba mít přitom na paměti, že možnost rozvíjet vztah rodiče a dítěte je nejdůležitějším vzájemným právem rodičů a dětí, a tam, kde je možno předpokládat zachování či navázání vztahu mezi dítětem a rodičem, musí stát postupovat takovým způsobem, aby takové vztahy podpořil, a přijmout všechna dostupná opatření (k tomu srov. např. Z. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 24. 1. 2014, stížnost č. 33773/11, bod 49). O osvojení, které je vůbec nejpodstatnějším zásahem do vztahu mezi rodičem a dítětem, neboť dochází k přetrhání rodinných vazeb, lze proto rozhodnout jen v nejzávažnějších případech, kdy zachování vztahu dítěte s biologickým rodičem nebude v jeho nejlepšímu zájmu. Zpravidla proto nepostačí zájem dítěte, aby bylo v péči jiné osoby, než biologického rodiče, neboť takového kýženého výsledku lze dosáhnout i mírnějšími prostředky (srov. již zmíněný rozsudek ESLP ze dne 24. 1. 2014, Z. proti Itálii, stížnost č. 33773/11, nebo též rozsudek ESLP ze dne 16. 11. 1999, E. P. proti Itálii, stížnost č. 31127/96).

17. V případě K. proti Irsku (rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 1994, stížnost č. 16969/90) bylo shledáno porušení práva na respektování rodinného života stěžovatele, otce, který nikdy své dítě neviděl. Národní soudy rozhodly o osvojení dítěte jeho pěstouny s odůvodněním, že zpřetrhání faktických vazeb dítěte k jeho pěstounům by nebylo v nejlepšímu zájmu dítěte. ESLP v daném případě sice připustil, že dítě si může vytvořit natolik silný vztah k třetím osobám, že není nadále v jeho zájmu, aby bylo navraceno do péče biologických rodičů, zároveň však kritizoval, že se národní orgány uchýlily k tomu nejradikálnějšímu řešení, které způsobilo úplné zpřetrhání vazeb mezi dítětem a jeho biologickým otcem. K obdobnému závěru dospěl ESPL taktéž v případě G. proti Německu (rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 2004, stížnost č. 74969/01), kdy zejména zdůraznil, že existuje povinnost státu snažit se o sloučení biologické rodiny a že je zásadně v zájmu dítěte, aby jeho vazby na biologickou

rodinu byly zachovány, protože zpřetrhání takových vazeb znamená odříznutí dítěte od jeho kořenů, což může být zdůvodněno pouze zcela výjimečnými okolnostmi.

18. Porušení čl. 8 Úmluvy ESLP naopak neshledal v případech S. proti Švédsku (rozsudek ESLP ze dne 28. 10. 1998, stížnost č. 113/1997/897/1109), K. proti Nizozemsku (rozhodnutí ESLP ze dne ze dne 3. 3. 2005, stížnost č. 64848/01) a E. proti Rakousku (rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2007, stížnost č. 21949/03), kdy bylo dítě osvojeno partnerem biologického rodiče proti vůli druhého z biologických rodičů. Samotná skutečnost, že mezi dítětem a partnerem rodiče existují blízké faktické vazby, však nepostačí. V případě S. bylo rozhodující, že biologický otec dceru již po několik let neviděl, aniž by mu v tom bránilo jakékoliv závažné okolnosti, a neprojevoval o ni žádný zájem. V případě K. shledal ESLP rozhodnou skutečnost, že osvojení bylo přáním dcery, která byla již téměř zletilá. Taktéž v případě E. byl rozhodujícím faktorem věk dítěte a jeho přání být osvojeno a taktéž skutečnost, že styk dítěte s biologickým otcem byl již dříve zakázán, neboť jeho chování vůči nezletilé bylo nevhodné.

19. Jak tedy plyne z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, při volbě opatření, kterým má být zasaženo do vztahu mezi rodičem a dítětem, je třeba volit vždy opatření co nejmírnější. K razantnějším krokům, a zejména k osvojení jako nejzávažnějšímu zásahu, je třeba přistupovat jen v extrémně závažných případech (viz Z. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 24. 1. 2014, stížnost č. 33773/11, bod 64; E. P. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 16. 11. 1999, stížnost č. 31127/96, bod 69; P., C. a S. proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 16. 7. 2002, stížnost č. 56547/00, bod 117.). Významným faktorem je zájem, který biologický rodič o dítě projevoval před jeho narozením i po něm, a kroky, které podnikl pro svěřením do jeho péče (viz G. proti Německu, rozsudek ESLP, ze dne 26. 5. 2004, stížnost č. 74969/01; K. B. T. proti Maďarsku, rozsudek ESLP ze dne 12. 2. 2013, stížnost č. 48494/06; T. a proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 13. 1. 2009, stížnost č. 33932/06; P., C. a S. proti Spojenému království, rozsudek ESLP ze dne 16. 7. 2002, stížnost č. 56547/00). Při rozhodování o osvojení je stěžejní posouzení, zda je na místě zásah natolik radikální, jakým je úplné zpřetrhání právních vztahů mezi dítětem a jeho biologickým rodičem (Z. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 24. 1. 2014, stížnost č. 33773/11, bod 60; E. P. proti Itálii, rozsudek ESLP ze dne 16. 11. 1999, stížnost č. 31127/96, bod 68).

20. Ustanovení § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině ve znění účinném od 1. 8. 1998 se řadí k právním normám s relativně neurčitou hypotézou. Zákonodárce pouze příkladmo (srov. slovo „zejména“) vymezuje okruh hledisek, která soud musí vzít do úvahy. Vymezení hypotézy právní normy tedy závisí v každém konkrétním případě na úvaze soudu. V úvahu tak mohou přicházet i jiná než příkladmo uvedená hlediska, z nichž je možné učinit závěr, zda jsou tu přítomny rodinné vazby, k jejichž udržování je stát v rámci svých pozitivních závazků povolán. Uvedená hlediska je však třeba vždy posuzovat se zřetelem k dané situaci a k daným poměrům, ve kterých se rodič nacházel (srov. spojení „v mezích svých možností“). Jestliže by soud taková hlediska, která – ačkoliv by se z obsahu spisu podávala- pominul, nemohl by ani v úplnosti vymezit hypotézu právní normy a jeho právní názor by byl nutně nesprávný.

21. Vztaženo na projednávanou věc, odůvodnění rozsudku odvolacího soudu postrádá přesvědčivý závěr o důvodech, pro které matka opravdový zájem o nezletilého neprojevovala – tak aby bylo bezpečně prokázáno, že projevení opravdového zájmu nebránilo objektivní skutečnosti, jakož i hodnocení součinnosti a pomoci ze strany státu, které se matce mělo dostat. V řízení bylo zjištěno, že matka nezletilého opustila porodnici tři dny po porodu a na její místo do porodnice nastoupila manželka otce H. M., která o dítě dosud osobně pečuje. K tomu mělo dojít na základě domluvy J. O., dědečka nezletilého z matčiny strany, a otce nezletilého. Otec nezletilého uvedl, že s dohodou byla srozuměna také matka nezletilého, ta však takové tvrzení popřela. Otec dále uvedl, že byl s matkou nezletilého a jejím otcem, dědečkem nezletilého, domluven, že o dítě budou se ženou pečovat natrvalo, a že matka nemá o dítě zájem. Matka měla dle jeho tvrzení přislíbit, že udělí souhlas s

osvojením nezletilého manželkou otce nezletilého. Matka naopak uvedla, že v době narození nezletilého byla sama nezletilá, byla v prvním ročníku střední školy, těhotenství bylo neplánované, dozvěděla se o něm teprve v pátém měsíci, dostala se do zoufalé bezvýchodné situace, a proto souhlasila, aby o nezletilého T. M. dočasně pečovali otec nezletilého a jeho manželka, H. M., přičemž matka plánovala převzít dítě do své péče ihned, jak si upraví svoje poměry, na čemž začala také ihned pracovat, když se rozhodla zanechat prezenčního studia, přihlásila se ke studiu dálkovému, našla si zdroj obživy, obstarala si potřebnou výbavu pro dítě a vyhledala psychologickou pomoc.

22. Ze spisu dále plyne, že dědeček nezletilého nejprve hledal pro nezletilého osvojitele prostřednictvím internetu a následně se dohodl se Z. M., že do porodnice místo matky nezletilého nastoupí manželka otce, a ta že o něj bude také po porodu osobně pečovat. Otec matky nezletilého také domluvil, že Z. M. nebude po matce požadovat výživné, a opakovaně v souvislosti s ponecháním dítěte v péči M. žádal zaplacení různých částek pro sebe a svou dceru, které měly sloužit na krytí částek souvisejících s porodem a poporodní zdravotní péčí o matku. Matka na výživu nezletilého ničeho nepřispívala, protože jí to tak řekl otec, a dne 10. 11. 2009, pouhé čtyři dny po porodu, u soudu podepsala souhlasné prohlášení o určení otcovství Z. M. k nezletilému, neboť se domnívala, že je to nezbytné, aby nezletilý nebyl umístěn do kojeneckého ústavu. Matka matky nezletilého, E. O., své dceři nerozmlouvala, aby si nezletilého ponechala ve své péči, nicméně jí v tomto rozhodnutí ani nepodporovala a nezletilý sdělila, že ji pro takový případ nebude schopna finančně podpořit.

23. V řízení před soudy obou stupňů trval otec nezletilého na tom, že matka o dítě vůbec neprojevovala zájem, že na výživu nezletilého ničeho nepřispěla, že se nezajímala o jeho zdravotní stav a s nezletilým se nestýkala, a to přesto, že jí to otec nezletilého nabízel. Jeho tvrzení podpořila svědecká výpověď jeho ženy H. M. Matka nezletilého naopak tvrdila, že se o styk s nezletilým pokoušela, ale že jí pod různými záminkami ze strany otce nezletilého a jeho manželky nebyl umožněn. V místě bydliště nezletilého byla několikrát, nikdy však nebyla vpuštěna do domu manželů M. Při svých cestách měla být odkázána na svého otce a svého přítele, neboť vzhledem ke svému nízkému věku neměla možnost se do místa bydliště nezletilého sama dopravit. Její tvrzení podpořila svědecká výpověď otce matky J. O., sestry matky A. O., přítele matky M. V. a matky matky E. O.

24. Dovolací soud tedy vztáhl shora uvedené principy k projednávané věci a dospěl závěru, že odvolací soud opomněl přihlídnout k rozhodným skutečnostem, zejména tedy k okolnosti, že matka dítěte byla v době porodu nezletilá, byla tedy sama ještě dítětem. Jak vyplynulo z psychiatrického posudku (č. l. 209-218), její osobnost byla v době porodu nevyspělá a nezralá. Jakkoliv její rozumové schopnosti odpovídaly jejímu věku, nelze odhlížet od skutečnosti, že šlo o věk velmi nízký. Nelze také pominout, že matka dítěte nebyla v době porodu samostatná a byla odkázána na pomoc svých rodičů, když neměla vlastní příjem, ze kterého by byla schopna zajistit své vlastní potřeby, natož pak potřeby dítěte. Z provedeného dokazování nadto jasně vyplynulo, že na matku dítěte byl vyvíjen silný nátlak jak ze strany jejích rodičů (prarodičů dítěte), tak i ze strany otce dítěte a jeho manželky (viz např. č. l. 43, 46, 48, 49, 50). Pokud tedy matka neprojevovala snahu s dítětem se setkat a případně jej převzít do své péče, je třeba tuto skutečnost hodnotit v kontextu její celkové situace, kdy sama ještě nezletilá a závislá na svých rodičích byla vystavena silnému tlaku, a nacházela se tak v tíživé životní situaci. Nelze přitom uzavřít, tak jak to činí odvolací soud, že matka o dítě neprojevovala žádný zájem. Tvrzení ohledně telefonických hovorů uskutečněných (č. l. 20, 105) a pokusech matky o návštěvu nezletilého (č. l. 77) v období dvou měsíců od narození nezletilého zůstávají sporná. S ohledem na závažnost zásahu do práva na rodinný život, které představuje rozhodnutí soudů, že matka neprojevovala o dítě zájem, jehož důsledkem je, že nadále není vyžadován její souhlas k osvojení dítěte, je na místě takové rozhodnutí učinit pouze v případě, že soud dospěje s jistotou k závěru, že jsou naplněny podmínky kvalifikovaného nezájmu.

25. Zejména pak nelze uzavřít, že by ze strany matky šlo o absolutní absenci citu, zájmu, spoluprožívání, obav o dítě a jeho další osud. Z výslechů svědků vyplynulo, že matka dítěte se s

odloučením od něj nikdy nesmířila, vybavila pro nezletilého dětský pokoj a chtěla dítě v budoucnu převzít do své péče (č. l. 77-79, 96), ani takové jednání nenasvědčuje skutečnosti, že by matka dítěte byla vůči němu zcela chladná. Projevovaný zájem je třeba hodnotit v kontextu celkové situace matky, je přitom třeba vzít v úvahu veškeré okolnosti, které nasvědčují tomu, že projevy matky nesvědčí o absolutní absenci citu, zájmu, spoluprožívání, obav o dítě a jeho další osud. I za předpokladu, že by soudy dospěly k závěru, že matka zájem o dítě neprojevovala, je třeba v souladu s ustanovení § 68 odst. 1 písm. b) pečlivě hodnotit, zda jí v tom nebránily závažné překážky. Zejména v případě rodiče, který je sám nezletilým dítětem, lze přitom za takové překážky považovat taktéž absenci podpory rodiny ve spojení s nezralostí rodiče a jeho špatným psychickým stavem. S ohledem na výše uvedené je třeba uzavřít, že se soudy dopustily nesprávného právního posouzení věci, když dospěly k závěru, že matka dítěte o nezletilého neprojevovala po dobu nejméně dvou měsíců po jeho narození žádný zájem.

26. Ostatně ani názor odvolacího soudu, že o právních důsledcích nezájmu o dítě nemusí být rodič poučen, nelze považovat za správný. Za překonaný jej označil již zmiňovaný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. [30 Cdo 2371/2011](#), s odůvodněním, že právě jasné a spolehlivé vědomí rodičů o důsledcích, k nimž řízení podle § 180a o. s. ř. vede, může aktivovat rodiče k projevení zájmu o dítě a usnadnit obnovení rodinných pout. Uvedené plyne i z judikatury ESLP, podle níž, jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem (K. proti Německu či náleží sp. zn. [II. ÚS 838/07](#)), přičemž k těmto pozitivním povinnostem se řadí vedle aktivní pomoci s osobními, sociálními, zdravotními či majetkovými obtížemi i povinnost rodiče informovat a řádně poučit o možných následcích jeho jednání (viz rozsudek ESLP ve věci W. proti Spojené království).

27. Pro úplnost je třeba dodat, že otázka, zda je v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do péče matky, není předmětem tohoto řízení. Jakkoliv není úkolem Nejvyššího soudu činit jakékoliv závěry v tomto směru, dospěje-li opatrovnický soud k názoru, že mezi dítětem, jeho právním otcem a manželkou jeho otce se rozvinuly natolik úzké faktické vazby, že tvoří sociální rodinu, lze dítě ponechat v jejich péči rozhodnutím v řízení o úpravě poměrů k dítěti. Zároveň je však třeba vážit, jakou roli má hrát v životě dítěte jeho matka, přičemž k závěru, že v životě dítěte nemá vůbec vystupovat, nemá být jeho součástí a nemá mít s dítětem žádný vztah, a že je tedy v zájmu dítěte právní vztahy mezi ní a dítětem zcela zpřetrhat prostřednictvím osvojení dítěte, lze dospět jen v nejzávažnějších případech.

28. Z výše uvedeného je zřejmé, že právní posouzení podmínek pro závěr o kvalifikovaném nezájmu rodičů o dítě odvolacím soudem je neúplné, a proto nesprávné. Nejvyšší soud proto toto rozhodnutí, bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1 o. s. ř.), zrušil a věc vrátil uvedenému soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2 a 3 o. s. ř.).